

קבלת תרומה לבית כנסת ממומר*

שאלה: אחד מבוגרי ישיבת שעלבים משמש כרב של ישוב שרוב תושביו אינם שומרים תורה ומצוות ואף מחללים שבת בפרהסיא, אבל באים בשבת לבית הכנסת. אחד התושבים מבקש לתרום תרומה נכבדה לבית הכנסת. א. האם ניתן לקבל ממנו תרומה זו? ב. ומה הדין אם מדובר באדם הנשוי לגויה? ג. ומה הדין אם מתפללי בית כנסת רפורמי מבקשים לתרום להקמת בית הכנסת בישוב, ומבקשים להנציח אותם בשלט שיתלה בתוך בית הכנסת החדש?

הדיון בשאלות אלו מתחיל מדברי תוספות במסכת סנהדרין (ח, א): הגמ' (ח, ב) אמרה שעל אף שבדרך כלל אסור לקבל צדקה מן הנכרי, משום שלום מלכות ניתן לקבל ממנו (ולחלקו לעניים נוכרים). ומקשים על כך תוס' (ד"ה יתיב) מהגמ' בערכין (ו, ב) שאומרת שקיבלו נדבה מגוי שתרם נרות לתאורת בית הכנסת, על אף ששם מדובר היה באדם פרטי ולא במלכות, ואם כן לא שייך הטעם של 'שלום מלכות'! ומשיבים תוס': "התם טעמא משום דהוה כמו קרבן, ואמרינן (נזיר סב, ב) איש איש לרבות נכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל". אולם לאור הקבלתם של תוספות בין נדבה לבית הכנסת ליכולת להביא קרבן, נראה שלא ניתן יהיה לקבל נדבה לבית כנסת ממומר, מפני שהגמ' בעירובין סט, ב דורשת מהפסוק "אדם כי יקריב מכם" (ויקרא א, א) שלא ניתן לקבל קרבן מן המומר: "דתניא: מכם ולא כולם, פרט למומר".

אולם ראשית עלינו לברר מהי הגדרת מומר? האם יהיה הבדל בין מומר לתאבון למומר להכעיס? האם גדרי המומר בשאלתנו זהים לגדרי המומר המופיעים בהלכות יין נסך, או שמא הגדר הוא אחר? האם ההשוואה בין קרבנות לבית הכנסת, שהובילה למסקנה שממומר אסור לקבל תרומה לבית הכנסת, הכרחית?

תשובה: ראשית עלינו לשוב ולהדגיש שאיננו עוסקים בצדקה הניתנת לעניים, שבה פשוט הדבר שניתן לקבלה ממומר, שהרי שתי הסברות שמכוחם נאסרה קבלת צדקה מגוי, חילול השם והחשש מריבוי זכויותיו, אינן שייכות לגבי מומר. אנו דנים ביחס לנתינה לבית כנסת, המוגדרת כהקרת קרבן לדברי תוס'.

* תקציר שיעור הלכה שניתן באחד מימי חמישי בבית המדרש של ישיבת ההסדר בשעלבים ע"י ראש הישיבה הרב ימר שליט"א. השאלה והמקורות הקשורים לסוגיא הנלמדת בישיבה מוצגים לפני בחורי הישיבה לפני השיעור, והם מכינים אותם ודנים בהם בעזרת האברכים והר"מים, ואחרי זה מתקיים השיעור.

הרמ"א הל' בית כנסת או"ח סי' קנד כותב: "מומר שנתן שעה או נר לבית הכנסת אסור להדליקו". מקורם של דברי הרמ"א בתוס' הנ"ל.

הרמ"א שב על דבריו גם בהלכות צדקה (יו"ד סי' רנד, ב): "...וכל זה דווקא כשנותנין מעות לצדקה, אבל אם מנדבין דבר לבית הכנסת מקבלים מהם, אבל לא מן המומר". וכותב שם הש"ך על דבריו (ס"ק ה):

ובתשובת מבי"ט ח"ב סי' רי"ד נראה שמקבלין מן המומר, שכתב שם אף על גב דאמרין 'אדם כי יקריב מכם' להוציא את המומר היינו בקרבן ודמי ליה, אבל בהקדש לעניים או הקדש בית לבית הכנסת כנדון דידן מקבלין כו', וע"ש.

האחרונים דנים האם הרמ"א חולק על המבי"ט. **יש שהבינו שהם חולקים**, והמבי"ט מתיר באופן גורף לקבל תרומה ממומר לביהכ"נ בניגוד לרמ"א, מפני שהוא סובר שאין השוואה מוחלטת בין נדבת קרבן לנדבה לביהכ"נ, ותוס' שם הביאו את המומר כדוגמא לקבלת תרומת נכרי בלבד. המבי"ט מוכיח שהדבר מותר מהגמ' (ב"ב ד, א):

ובבא בר בוטא היכי עבד הכי [כיצד השיא עצה להורדוס לבנות את בית המקדש]... איבעית אימא: שאני עבדא דאיחייב במצות, ואיבעית אימא: שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני.

מוכח מתירוצה הראשון של הגמ' שניתן לקבל תרומה לבנין המקדש מכל אדם מישראל, אפילו הוא רשע כהורדוס, וכדברי המבי"ט. ובדעת הרמ"א ניתן לומר שסבר שנחלקו בשאלה זו תירוצי הגמ', והלכה כתירוצי האחרון.

לעומת זאת יש שרצו לומר שלא נחלקו, אלא שהמבי"ט התיר לקבל מן המומר נדבת כסף מזומן, והרמ"א לעומתו מדבר על נדבה של חפץ. לפי דעה זו בתרומת חפץ יש לאסור שימוש בחפץ שתרם המומר לבית הכנסת, בעוד שבכסף יקנו דברים לצורך בית הכנסת בלי ששמו של המומר נקרא עליהם. ועוד, תרומה של כסף נבלעת בתרומות נוספות, בעוד שתרומה של חפץ עומדת לעצמה. הנפ"מ בין ההסברים האלו תהיה כאשר התרומה הכספית מכסה את כל העלות של בניית בית הכנסת או חלק מסוים שלו, ואינה נבלעת בתרומות אחרות.

על פי זה קבע הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ז או"ח סי' כב) שניתן לקבל מרפורמים כסף לבנין בית הכנסת כדעת המבי"ט, וניתן לומר שאף הרמ"א מודה לו לגבי קבלת צדקה מן המומר.

מי נכלל בגדר מומר? האם החילונים היום מוגדרים כמומרים? המשנה ברורה (סי' קנד ס"ק מח) כותב: "והוא הדין מומר לחלל שבת בפרהסיא, או מומר להכעיס אפילו באחד משאר עבירות, שאין מקבלין מהן קרבן, אין מקבלין מהן דבר לבית הכנסת". המ"ב אינו נכנס כלל לחשבונות של 'תינוק שנשבה' וכד', ואף לא לחשש

שנאה וטינה מצד המומרים וחבריהם על כך שלא מקבלים את מתנתם. אולם לא ברור שהגדרת מומר לעניין יין נסך זהה להגדרתו לעניין צדקה. אולם בשם הרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל נאמר שהמומר המובא בשו"ע שאסור לקבל ממנו היינו בנשתמד או נושא אשה גויה, אבל מומר לחלל שבת נוהגים להקל בזמננו הן לעניין צדקה בבית הכנסת והן לעניין לשבת עליו שבעה באבלות. בהלכות יין נסך מומר כגוי, אולם איסור קבלת התרומה לבית כנסת ממומר אינו נובע מדמיונו לגוי, שהרי מהגוי מקבלים אנו תרומה לבית הכנסת, אלא משום שמי שמורד בה' לא יכול להיות שותף בהקרבת קרבן ובבנין בית לשמו. ולכן מי שמחלל שבת לא מתוך רצון למרוד בקב"ה, כרוב מחללי השבת בדורנו, יכול להיות שותף לבנין בית הכנסת ואינו מוגדר כמומר לעניין זה. לאור זה חידש הרב אלישיב שהנושא גויה מבטא מרידה חריפה בה', והוא נחשב מומר לעניין זה, וממנו אין לקבל תרומה לבית הכנסת.

הרב אברהם אבידן שליט"א, ראש ישיבת שעלבים לשעבר, שאל את הרב אלישיב מה יהיה דין אנשים המפרסמים בריש גלי דברים נגד ה' והשיבו הרב אלישיב שהם ודאי נכללים בגדר 'מורד', ואסור לקבל מהם תרומה לבנין ביהכ"נ. הרב אבידן רצה לומר שגם רפורמים מוגדרים כמורדים, ועל כן לדברי הרב אלישיב לא ניתן לקבל מהם תרומה לבנין ביהכ"נ, שלא כפסקו של הרע"י הנ"ל. אולם יתכן שהיום רוב הרפורמים (לפחות בחו"ל) הם תינוקות שנשבו לכל דבר, ואין במעשיהם מרד מדעת בה'. וצ"ע.

כאשר שמו של התורם מונצח בבית הכנסת - כאמור הרב עובדיה התיר מעיקר הדין ליטול תרומה מהרפורמים לבניית בית הכנסת, אולם הוא סייג את היתרו:

אולם מאחר שכתב מעכ"ת בשאלתו כי ידוע מראש כי כל בית כנסת אשר ישתתף במבצע ההתרמה להקמת בית הכנסת של המוסד ידרוש לרשום את שמו חרות על שיש במקום בולט ליד הכניסה לביהכ"נ כאחד התורמים... איך יעלה על הדעת להשאיר להם שם עולם שלא יכרת, ולחלוק להם כבוד בשערי מקום מקדש מעט שלנו, והרי ידוע שפרנסיהם ורבניהם השחיתו התעיבו לאין קץ, וחיללו כל קודש, והתירו עריות בפרהסיא בטקסי נישואי תערובת עם הופעת כומרים נוצריים בטקסי הנישואין הנ"ל...

ועל כן למעשה בגלל דרישת התורמים להנציח את תרומתם אסר הרב עובדיה לקבל את התרומה מידיהם.

אם גוי רוצה שינציחו את תרומתו - המהר"ם שיק אוסר להנציח את שמו על קירות בית הכנסת, אולם הוא התיר בשעת הצורך לרשום זאת בפנקס הקהל לזיכרון. אולם יש אחרונים שמדייקים משו"ע יו"ד סי' רנט בדין שינוי צדקה מייעוד אחד לשני שמותר לשנות אם נשתקע שמו של התורם הראשון, ואם כן יתכן שם כאן אם השתכח או דהה שמו של הגוי אפשר יהיה להקל בדבר.